

**Verslag kennisbijeenkomst 'ervaringen en dilemma's bij restaureren'
Stichting ERM en de Landelijke Federatie Het Behouden Huis
24 april 2013**

Vakmanschap bepaalt als eerste de kwaliteit van monumentenrestauraties. Richtlijnen kunnen dat vakmanschap laten groeien en ondersteunen. Zo kunnen zij een hulpwerktuig zijn voor opdrachtgevers, restauratie-uitvoerders en toezichthoudende ambtenaren. Daarvan zouden vooral de particuliere en niet-particuliere eigenaren, die incidenteel opdrachtgever zijn van restauraties, doordrongen moeten worden.

Dat was een van de uitkomsten van de Kennisbijeenkomst die de Stichting ERM en de Landelijke Federatie Het Behouden Huis woensdag 24 april hielden.

Richtlijnen geven geen garantie op een kwalitatief hoogwaardige restauratie, maar kunnen daar wel aan bijdragen, zo werd regelmatig tijdens de bijeenkomst gesteld. Vakmanschap, ervaring en een zorgvuldig proces zijn essentieel. Dagvoorzitter, en voorzitter van de Stichting ERM, Harry van Waveren stelde het bij de opening al vast: 'De ERM wil bijdragen aan de normering, want zonder duidelijke normen is het vaststellen van kwaliteit onmogelijk'. Walter de Koning, directeur ERM, voegde daar vervolgens aan toe: 'Kwaliteit is alleen te garanderen wanneer in gezamenlijkheid richtlijnen worden opgesteld die duidelijk zijn voor opdrachtnemers, die duidelijkheid bevorderen over het uit te voeren werk, die handig zijn bij aanbestedingen en die het beoordelen van kwaliteit vereenvoudigen. Richtlijnen ook die opdrachtgevers inspireren en hen best practices bieden. En die gemeenten uniformiteit en legitimiteit geven'.

Zoals Arno Boon, directeur BOEi en voorzitter van de Landelijke Federatie Het Behouden Huis, daarvóór, tijdens zijn presentatie vaststelde: 'Waar gaat het nu eigenlijk mis? Bij de incidentele opdrachtgever. Niet bij de professionele organisaties; die worden immers via de aanwijzing als Professionele Organisatie voor de Monumentenzorg (POM) al gedwongen hun kwaliteit op orde te hebben.' Hij wees de toehoorders ook op de gevolgen van de economische crisis, die er toe heeft geleid dat inmiddels twee miljoen vierkante meter monumenten leeg staat, waardoor leegstaande monumenten concurrentie hebben gekregen van 'gewoon' vastgoed. Dat de financieringsmogelijkheden opdrogen. Maar dat wij, 'de sector', daar ook iets aan kunnen doen: 'Niet zeuren, maar kracht tonen: de cultuurhistorie moet door het publiek nog meer gedragen worden'.

Normen en kwaliteitsrichtlijnen

Michiel van Hunen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed ging vervolgens in zijn casestudy, getiteld 'Nieuw leiendak op Hubertus: volgens de norm of Berlage?', onder andere in op de begripsbepaling. Een 'norm' definieerde hij als 'een document met gezamenlijk tot stand gekomen, eisen stellende, afspraken tussen brede vertegenwoordiging van belanghebbende (markt)partijen over een product, proces, werkwijze of dienst, bijvoorbeeld een BRL, URL of een NEN. Een kwaliteitsrichtlijn is een verzamelnaam voor normen (standaarden) en leidraden'. Hij gaf aan dat de RCE met het programma Restauratiekwaliteit streeft naar het waarborgen en waar nodig verbeteren van de uitvoeringskwaliteit van onderhoud en restauratie aan monumenten. 'Dit kan worden bereikt door duidelijke en breed gedragen kwaliteitsrichtlijnen binnen de restauratiebranche, het voldoende beschikbaar en herkenbaar zijn van gekwalificeerde marktpartijen, (deel-) opdrachtverlening op basis van een compleet en eenduidig restauratieplan, een transparante markt en informatie die voor iedereen vooraf beschikbaar is', aldus Michiel van Hunen.

Goed proces

Richtlijnen kunnen deze ingrediënten borgen. In de woorden van casestudy-presentator Paul Morel, werkzaam bij Stadsherstel Amsterdam: 'Ik geloof heilig in richtlijnen, maar hecht nog meer aan een goed en zorgvuldig proces'. Om daar gelijk aan toe te voegen: 'Het gaat om het voortdurend leren, leren van wat goed is gegaan, en leren van gemaakte fouten. Dat leren is onderdeel van zowel het proces als van de richtlijnen'.

Ook collega-presentator Rutger Polderman, als freelancer werkzaam voor BOEi, gaf tijdens zijn casestudie aan net zoveel belang te hechten aan richtlijnen als aan het gehele restauratieproces. Hij verwoordde het tijdens zijn verhaal over (fouten bij) stucwerk als volgt. 'Een goed proces begint bij het schrijven van een goed bestek of werkomschrijving, op basis van een gedegen onderzoek, dat in een zo vroeg mogelijk stadium wordt gestart. In dat bestek worden duidelijke keuzes gemaakt, op basis waarvan ervaren bedrijven gevraagd wordt een offerte uit te brengen. Degene die de meeste garantie biedt op de kwaliteit van het restauratiewerk, zou de opdracht moeten krijgen; dat hoeft niet altijd de goedkoopste te zijn. Alleen na zo'n proces heeft de opdrachtgever de meeste zekerheid dat met zijn erfgoed goed en zorgvuldig wordt omgegaan'.

Zorgen

Zorgen werden er regelmatig geuit, bijvoorbeeld over het ontbreken van productinformatie. Fabrikanten van stucmortels, gaf Rutger Polderman als voorbeeld, en hij werd daarin bijgevallen door de deelnemers aan de casestudy, 'houden hun recept geheim. Als er na het gebruik gebreken worden geconstateerd, wordt de schuld bij de restauratiestukadoer gelegd, want die zou het materiaal verkeerd hebben toegepast'.

Zorgen ook over de kosten die gemaakt moeten worden voor certificering. 'Het is mij te duur', stelde Rutger Polderman vast. Waarop vanuit de zaal werd gesteld 'dat de kosten door de certificering, en de daarmee onder meer gepaard gaande efficiency als vanzelf worden terugverdiend'.

Zorgen over de verschraving van de ambachtskennis. Vergrijzing, de economische crisis en het gebrek aan belangstelling bij jongeren doet de kennis en kunde verdwijnen. Dat is nu al, en dat wordt in de nabije toekomst een steeds groter probleem, werd op diverse plekken vastgesteld.

Pilots

In het aansluitende plenaire debat kwamen, net als in de gesprekken rond de andere casestudies, tal van suggesties naar voren die kunnen bijdragen aan de kwaliteit van het restauratiewerk. Het werken in een bouwteam bijvoorbeeld of het in brede kring beschikbaar stellen van praktische vademecums, waarbij als voorbeeld het vademecum voor houtskeletbouw werd gegeven. Dergelijke gidsen zouden een welkome aanvulling zijn op de richtlijnen van de ERM, werd opgemerkt. Er werden suggesties gedaan voor nieuwe richtlijnen, zoals een voor duurzaamheid. En er kwam een voorstel van Isja Finaly, hoofd instandhouding bij de Vereniging Hendrick de Keyser, op tafel: 'Laten we enkele restauratieprojecten gezamenlijk oppakken in de vorm van pilots om de elementen die bijdragen aan de kwaliteit van de restauratie parallel te bestuderen. Wat is nu het belangrijkste: een deskundige opdrachtgever, een goede richtlijn, een deskundig uitvoerende partij of een deskundige overheid als toezichthouder? Of een combinatie van twee of drie of alle vier? Hoe verloopt de restauratie, hoe worden de uitvoeringsrichtlijnen ingezet, hoe wordt omgegaan met de aanwezige kennis van de opdrachtgever, opdrachtnemer en overheid?' Haar suggestie werd onmiddellijk omarmd door de medepanelleden, Arno Boon, Michiel van Hunen en Walter de Koning. 'Want die monitoring', vulde Van Hunen aan, 'is niet alleen voor ons, professionals, interessant, maar kan ook bijdragen aan de informatievoorziening voor de incidentele opdrachtgevers, de (particuliere) eigenaar van een monument'.

Doordrongen raken

De eigenaar, particulier en niet-particulier, die incidenteel opdrachtgever is van een restauratie, verscheen tijdens de Kennisbijeenkomst regelmatig in beeld, niet fysiek, maar als belangrijke doelgroep, belangrijker nog dan de professionele opdrachtgevers, 'die uiteindelijk misschien maar vijf procent van het monumentale erfgoed bezitten' aldus Arno Boon. 'Voor die incidentele opdrachtgever', stelde Michiel van Hunen in een reactie op een vraag uit de zaal, 'is in de Modernisering Monumentenzorg (MoMo, sinds 2010 de basis voor de landelijke monumentenzorg) de koppeling tussen subsidieverstrekking en kwaliteitsdoelstellingen gemaakt. Zodra de incidentele opdrachtgever doordrongen is van de noodzaak om met gekwalificeerde partijen te werken, kan die koppeling worden losgelaten'. Finaly vulde aan dat een incidentele opdrachtgever volgens haar graag genegen is om gebruik te maken van goede richtlijnen of deskundige uitvoerende partijen, mits de informatie daarover maar snel een eenvoudig beschikbaar is. De bundeling van informatie via de website van de ERM is al een enorme stap voorwaarts, maar er is nog veel PR nodig (bijvoorbeeld op Open Monumentendagen). De kwaliteitsrichtlijnen van de ERM, werd afsluitend geconcludeerd, zijn er niet om de betrokkenen bij een restauratie daar op vast te pinnen, maar om hen in alle openheid met elkaar in gesprek te laten gaan. Om kennis te delen. En om in gezamenlijkheid de kwaliteit van een restauratie vast te stellen en te bevorderen.